

Djeca s posebnim potrebama i djeca s poteškoćama u razvoju u redovnim vrtićima

Katalinić, Matea

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:983156>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-03**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MATEA KATALINIĆ

**DJECA S POSEBNIM POTREBAMA I DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U
REDOVNIM DJEČJIM VRTIĆIMA**

Završni rad

Pula, travanj, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MATEA KATALINIĆ

**DJECA S POSEBNIM POTREBAMA I DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U
REDOVNIM DJEČJIM VRTIĆIMA**

Završni rad

JMBAG: 0242049106, izvanredni student

Studijski smjer: Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Pedagogija djece s teškoćama u razvoju

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Posebne pedagogije

Mentor: doc.dr.sc. Dijana Drandić

Mjesto, travanj, 2023.

SAŽETAK

Djeca s posebnim potrebama su djeca s oštećenjem vida, oštećenjem sluha, poremećajem jezično-govorne komunikacije, specifičnim teškoćama u učenju, tjelesnim invaliditetom i kroničnim bolestima, sniženim intelektualnim sposobnostima, poremećajima u ponašanju uvjetovanim organskim faktorima ili progradirajućim psihopatološkim stanjem, poremećajem iz autističnog spektra te darovita djeca. Vrste posebnih potreba djece mogu se podijeliti na tri glavne skupine - potencijalne, prolazne te trajne potrebe. Svako dijete ima pravo na uključivanje u jedan od oblika izvan obiteljskog odgoja, tako i djeca s teškoćama u razvoju i posebnim potrebama. Korist od inkluzije za djecu sa posebnim potrebama je u mogućnosti promatranja, oponašanja i igre s normalno razvijenom djecom, a uspješna inkluzija u vrtiću je temelj njihove integracije kroz cijeli život. Korist za drugu djecu je u razumijevanju različitosti, te bogatstvu na planu socio – emocionalnog razvoja. Odgojitelji su vrlo značajan faktor u odgoju i obrazovanju djece s posebnim potrebama. Oni promatraju, evidentiraju zapažanja i u suradnji sa specijaliziranim stručnjacima planiraju rad s djecom. Uključivanje djece s teškoćama u razvoju rezultira većom empatijom i prihvaćanjem razlika među svom djecom te boljim akademskim, društvenim i bihevioralnim ishodima za djecu s teškoćama u razvoju. Sposobnosti socijalne komunikacije razvijat će kroz razgovor s vršnjacima. Također jača kritičko razmišljanje i vještine rješavanja problema te uči kako biti odgovoran i izvršavati zadatke na vrijeme. Sve te vještine jačaju što se češće radi u grupi, a svaka od ovih vještina bit će važna unutar i izvan škole. Svako dijete ima pravo na iste šanse kao i ostali bez obzira na izazove.

Ključne riječi: djeca s posebnim potrebama, djeca s teškoćama u razvoju, inkluzija, važnost odgojitelja.

SUMMARY

Children with special needs are children with visual impairment, hearing impairment, language-speech communication disorder, specific learning difficulties, physical disabilities and chronic diseases, reduced intellectual abilities, behavioral disorders due to organic factors or a progressive psychopathological condition, autism spectrum disorder, and gifted children. The types of special needs of children can be divided into three main groups - potential, transitory and permanent needs. Every child has the right to be included in one of the forms outside of family education, including children with developmental disabilities and special needs. The benefit of inclusion for children with special needs is the ability to observe, imitate and play with normally developed children, and successful inclusion in kindergarten is the basis of their integration throughout life. The benefit for other children is in the understanding of diversity, and richness in terms of socio-emotional development. Educators are a very important factor in the upbringing and education of children with special needs. They observe, record observations and, in cooperation with specialized experts, plan work with children. Inclusion of children with disabilities results in greater empathy and acceptance of differences among all children and better academic, social, and behavioral outcomes for children with disabilities. Social communication skills will be developed through conversation with peers. It also strengthens critical thinking and problem-solving skills and teaches how to be responsible and complete tasks on time. All these skills get stronger the more often you work in a group, and each of these skills will be important inside and outside of school. Every child has the right to the same chances as others regardless of challenges.

Keywords: children with special needs, children with developmental disabilities, inclusion, importance of educators.

SADRŽAJ:

SAŽETAK.....	3
SUMMARY	4
1. UVOD	6
2. ZNAČAJKE DJECE S POSEBNIM POTREBAMA.....	3
2.1. Definiranje djece s posebnim potrebama.....	3
2.2. Vrste posebnih potreba	6
2.2.1. Potencijalne posebne potrebe	7
2.2.2. Prolazne posebne potrebe	8
2.2.3. Trajne posebne potrebe	9
3. ZNAČAJKE DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU.....	10
3.1. Definiranje djece s teškoćama u razvoju	10
3.2. Vrste teškoća u razvoju.....	12
4. UKLJUČIVANJA DJECE S POSEBNIM POTREBAMA I DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U REDOVNE DJEČJE VRTIĆE.....	15
4.1. Čimbenici uključivanja djece s posebnim potrebama i teškoćama	16
4.1.1. Kompetencije odgojitelja	17
4.1.2. Pedagoški-didaktički pristup	19
4.1.3. Razvojne osobitosti djece s posebnim potrebama i teškoćama	21
4.2. Modeli djelomične i potpune uključenosti	22
5. VAŽNOST UKLJUČIVANJA DJECE S POSEBNIM POTREBAMA I DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U REDOVNE DJEČJE VRTIĆE.....	24
5.1. Priprema djece na dolazak djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u skupinu....	25
5.2. Prednosti uključivanja djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u redovne skupine	26
6. ZAKLJUČAK	28
POPIS LITERATURE	30
POPIS GRAFIKONA	33

1. UVOD

Prema zadnjim izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 57/2022), odgoj i obrazovanje djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama (darovita djeca/učenici i djeca/učenici s teškoćama) temelji se na individualnim specifičnim potrebama odnosno funkcionalnim sposobnostima svakog pojedinog djeteta/učenika koje uvjetuju osiguravanje primjerenih programa i oblika školovanja te primjerenih oblika pomoći/potpore tijekom odgojno-obrazovnog procesa u predškolskim ustanovama. Kad rade s djecom s teškoćama u razvoju te s djecom s posebnim potrebama, odgojitelji mogu mnogo postići proaktivnim upravljanjem okruženjem, a ovisno o potrebama, sposobnostima, mogućnostima i interesima djece kreiraju posebne mogućnosti koje pridonose njihovom uključivanju u različite programe, aktivnosti i oblike inkluzivnog obrazovanja.

Predmet istraživanja u ovom završnom radu je usporedna analiza karakteristika djece s posebnim potrebama i djece s poteškoćama u razvoju u redovnim dječjim vrtićima.

S obzirom na predmet istraživanja, osnovni cilj u radu je odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Kakva su djeca s posebnim potrebama?
- Koje su vrste posebnih potreba?
- Koje su vrste teškoća u razvoju?
- Koji su čimbenici uključivanja djece s posebnim potrebama i teškoćama?
- Kako se provodi priprema djece na dolazak djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u skupinu?
- Koje su prednosti uključivanja djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u redovne skupine?

Završni rad se sastoji se od šest međusobno povezanih dijelova.

U prvom dijelu, „*Uvodu*“, definirao se predmet i problem završnog rada, određeni su ciljevi i svrha te su istaknute korištene metode prilikom pisanja kao i struktura cjelokupnog rada.

U drugom dijelu pod naslovom „*Značajke djece s posebnim potrebama*“ analizira se karakteristike djece s posebnim potrebama te vrste posebnih potreba - potencijalne posebne potrebe, prolazne posebne potrebe te trajne posebne potrebe.

U trećem dijelu pod naslovom „*Značajke djece s teškoćama u razvoju*“ analiziraju se djeca s teškoćama u razvoju te vrste teškoća u razvoju.

„*Uključivanje djece s posebnim potrebama i djece s teškoćama u razvoju u redovne dječje vrtiće*“ je naslov četvrtog dijela u kojem se analiziraju čimbenici uključivanja djece s posebnim potrebama i teškoćama - kompetencije odgojitelja, pedagoški-didaktički pristup, razvojne osobitosti djece s posebnim potrebama i teškoćama te modeli djelomične i potpune uključenosti.

Peti dio rada pod naslovom „*Važnost uključivanja djece s posebnim potrebama i djece s teškoćama u razvoju u redovne dječje vrtiće*“ analizira pripremu djece na dolazak djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u skupinu te prednosti uključivanja djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u redovne skupine.

U *zaključku*, koji predstavlja završni dio rada, autorica iznosi sintezu cjelokupnog završnog rada i ključnih spoznaja.

2. ZNAČAJKE DJECE S POSEBNIM POTREBAMA

Dijete s posebnim potrebama je mlada osoba za koju je utvrđeno da zahtijeva posebnu pozornost i specifične potrebe koje druga djeca ne zahtijevaju. Država može proglasiti ovaj status u svrhu pružanja beneficija i pomoći za djetetovu dobrobit i rast. Posebne potrebe također mogu biti zakonska oznaka, posebno u zajednici za usvajanje i udomiteljstvo, gdje dijete i skrbnik dobivaju podršku koja im pomaže da vode produktivan život (Kagan, 2021).

U nastavku je objašnjen pojam *djeca s posebnim potrebama* te *vrste posebnih potreba* - potencijalne posebne potrebe, prolazne posebne potrebe te trajne posebne potrebe.

2.1. Definiranje djece s posebnim potrebama

Za djecu s različitim razvojnim fizičkim ili psihičkim problemima kojima je potrebna posebna skrb i školovanje koristili su se različiti nazivi (invalidna, onesposobljena, hendikepirana), dok se danas koristi termin djeca s posebnim potrebama.

Iako kategorizacija djece može biti korisna jer im pomaže da dobiju pomoć stručnjaka za specijalni odgoj i obrazovanje one imaju i svoje negativne strane jer opisuju samo jednu dimenziju djetetova razvoja, te ne pružaju dovoljno podataka o njemu u cjelini jer postoje velike razlike među djecom koja su označena istom kategorijom (Kostelnik, 2004,22).

Nadalje, u današnjim školama u prosjeku ima oko 20-25% djece s posebnim odgojnim i/ili obrazovnim potrebama koje mogu biti lakše ili jače izražene te kratkotrajne ili doživotne.

Grafikon 1. Djeca s posebnim potrebama (prema Kostelnik, 2004,22)

Kao što je vidljivo na grafikonu 1. djeca s posebnim potrebama, prema Kostelnik (2004,22) su djeca s:

- oštećenjem vida,
- oštećenjem sluha,
- poremećajem jezično-govorne komunikacije,
- specifičnim teškoćama u učenju,
- tjelesnim invaliditetom i kroničnim bolestima,
- sniženim intelektualnim sposobnostima,
- poremećajima u ponašanju uvjetovanim organskim faktorima ili progradirajućim psihopatološkim stanjem,
- poremećajem iz autističnog spektra,
- darovita djeca.

Navedene vrste posebnih potreba bit će analizirane u nastavku ovog završnog rada. Svaka od navedenih vrsta i stupanj teškoća u razvoju kod djece izazivaju specifične probleme i potrebe koje zahtijevaju - primjenu posebnih odgojno-obrazovnih i rehabilitacijskih postupaka, primjenu specifičnih pomagala, sredstava i opreme te osposobljeno i educirano rehabilitacijsko osoblje (Borić i Tomić, 2012,75).

Nadalje, definicija posebnih potreba koja se odnosi na dijete uključuje širok raspon stanja uključujući fizičke bolesti, poteškoće u učenju i smrtonosne bolesti. Roditelji i skrbnici djece s posebnim potrebama obično dobivaju porezne olakšice ili odbitke kako bi nadoknadili troškove odgoja djeteta s posebnim potrebama. Neka djeca s posebnim potrebama mogu ići u javne škole i vrtiće koji nude širok raspon obrazovnih i emocionalnih programa podrške, kao što je radna terapija i pomoćni asistenti jedan na jedan.

Različita stanja i oštećenja mogu se klasificirati kao posebne potrebe. Mogu uključivati kronične i neizlječive bolesti, tjelesna oštećenja te kognitivne ili psihijatrijske probleme. Pomoć i medicinska skrb koja može biti potrebna za podizanje kvalitete života djece s posebnim potrebama može rezultirati dugoročnim i rastućim troškovima. Opseg djetetovog stanja može zahtijevati dalekosežnu medicinsku podršku kako bi se djetetu omogućilo da živi i napreduje (Kagan, 2021).

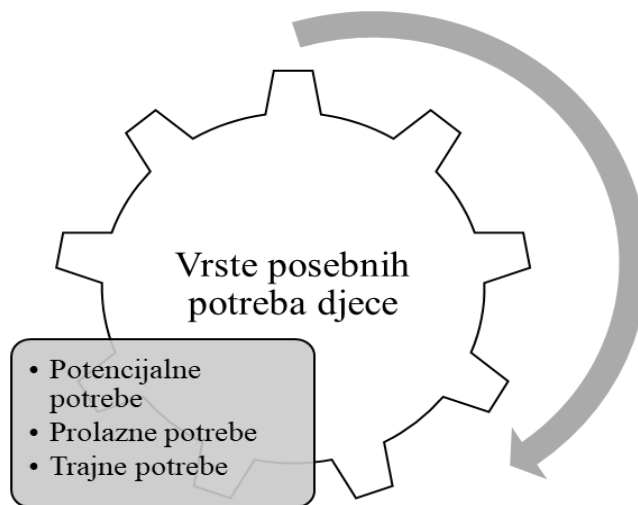
Na primjer, dijete s trajnim stanjem koje je iscrpljujuće ili opasno po život može zahtijevati stalnu medicinsku podršku tijekom cijelog života. Možda će ih trebati redovito nadzirati u slučaju da se njihove tegobe pogoršaju. Možda će biti potrebna pomoćna oprema kako bi se djetetu omogućilo kretanje po stanu, a može biti potrebna i nabava pomoćnih životinja kao što su posebno obučeni psi.

Dijete s posebnim potrebama može zahtijevati alternativne pristupe obrazovanju koji ne samo da se prilagođavaju njihovim uvjetima, već također rade na stvaranju načina da unaprijede vlastitu sposobnost učenja i razvoja. Na primjer, dijete sa smanjenom tjelesnom pokretljivošću ili izazovima u komunikaciji putem tradicionalnih verbalnih znakova možda će trebati obučavati na druge načine, a možda će također trebati obuku kako primijeniti te vještine u vrtiću i u stvarnom okruženju (Kagan, 2021).

Za primjere u kojima dijete s posebnim potrebama ima kognitivna oštećenja, njihovo obrazovanje može zahtijevati stručnost u rješavanju takvih problema i pronalaženje metoda za

povezivanje s njima. Neki primjeri za to mogu uključivati ulaganje znatno više vremena i truda kako bi se osiguralo da ne samo razumiju lekciju, već i napreduju u drugu fazu učenja.

2.2. Vrste posebnih potreba

Grafikon 2. Vrste posebnih potreba djece (prema Granić, 2022).

Kao što je vidljivo na grafikonu 2. vrste posebnih potreba djece mogu se podijeliti na tri glavne skupine (Granić, 2022):

- potencijalne,
- prolazne,
- trajne potrebe.

U nastavku su pobliže pojašnjene potencijalne posebne potrebe, prolazne posebne potrebe te trajne potrebe.

2.2.1. Potencijalne posebne potrebe

Potencijalne posebne potrebe imaju djeca koja su bila izložena određenim prenatalnim rizicima (npr. problematična trudnoća, komplikacije pri porodu, prerano rođeno dijete) ili rizičnim okolinskim uvjetima u prošlosti ili sadašnjosti, npr. loši obiteljski odnosi, bolest, zanemarivanje od strane roditelja, zlostavljanje (Granić, 2022). Djeca s potencijalnim posebnim potrebama također mogu biti i djeca koja se zbog određenog stupnja razvoja značajno razlikuju od ostale djece svoje dobi (npr. kašnjenje u motoričkom razvoju).

Kašnjenje u razvoju je kada dijete zaostaje za svojim vršnjacima u jednom ili više područja emocionalnog, mentalnog ili fizičkog rasta. Ako dijete kasni, rano liječenje je najbolji način da mu se pomogne da napreduje ili čak da ga nadoknadi. Postoji mnogo različitih vrsta kašnjenja u razvoju dojenčadi i male djece.

Prema Stuart (2022), oni uključuju probleme sa:

- jezikom ili govorom,
- očima,
- kretanjem odnosno motorikom,
- društvenim i emocionalnim vještinama,
- kognitivnim vještinama.

Ponekad se značajno kašnjenje događa u dva ili više od ovih područja. Kada se to dogodi, to se naziva *globalno kašnjenje u razvoju*. Odnosi se na dojenčad i predškolsku djecu do 5 godina koja pokazuju kašnjenje u trajanju od najmanje 6 mjeseci. Ali ponekad dijete može dostići te prekretnice nešto kasnije od druge djece. Mnogo je razloga, prema Stuart (2022), za takva kašnjenja, uključujući:

- prerano rođenje,
- genetska stanja poput Downovog sindroma ili mišićne distrofije,
- loš vid ili sluh,
- pothranjenost,
- konzumacija alkohola ili droga tijekom trudnoće,
- tjelesno zlostavljanje,
- zanemarivanje,
- nedostatak kisika tijekom poroda.

Kašnjenja u razvoju jezika i govora nisu neobična kašnjenja kod male djece. Problemi s jezikom i govorom najčešća su vrsta kašnjenja u razvoju. Govor se odnosi na verbalno izražavanje, uključujući način na koji se riječi oblikuju. Jezik je širi sustav izražavanja i primanja informacija, kao što je sposobnost razumijevanja gesta.

Do 6 mjeseci vid novorođenčeta je normalno zamućen. Zatim se poboljšava jer dijete počinje koordinirati vid na oba oka. Ali ponekad se to ne dogodi ili se pojave drugi problemi s vidom. Mogući uzroci kašnjenja vida odnose se na pogreške refrakcije, poput kratkovidnosti i dalekovidnosti (Stuart, 2022).

2.2.2. Prolazne posebne potrebe

Prolazne posebne potrebe imaju djeca kod koje dolazi do određenih prirodnih raskoraka u određenim razvojnim fazama između djetetovih potreba i mogućnosti. Ovakve vrste potreba se također mogu pojaviti zbog traumatičnih iskustava u djetinjstvu ili određenih stresnih događaja koja su utjecala na djetetov razvoj, npr. smrt bliske osobe, dugotrajno odsustvo roditelja (Granić, 2022).

Prethodna istraživanja pokazala su da dugotrajno odvajanje, od jednog ili oba roditelja ima sljedeće štetne učinke:

- depresiju,
- usamljenost,
- tjeskobu,
- ljutnju,
- probleme u ponašanju u školi,
- nisku motivaciju za akademska postignuća,
- nedostatak samopoštovanja,
- loše ponašanje,
- izostanak s nastave,
- krađu.

Prolazne posebne potrebe se mogu odraziti na određene segmente djetetovog razvoja na koje je potrebno dodatno obratiti pozornost kako bi se na vrijeme na njih moglo utjecati.

2.2.3. Trajne posebne potrebe

Trajne posebne potrebe se javljaju kod djece na čije se potencijalne ili prolazne potrebe nije na vrijeme reagiralo i poduzelo određene intervencije, kod djece koja su bez odgovarajuće roditeljske skrbi odgajana u drugim ustanovama i kod djece s poteškoćama u razvoju (Granić, 2022).

3. ZNAČAJKE DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Konvencija o pravima djeteta (1989) priznaje ljudska prava sve djece, uključujući i onu s teškoćama u razvoju. Uz to, Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (2006) pruža snažan novi poticaj za promicanje ljudskih prava sve djece s teškoćama u razvoju, prema kojoj djeca s teškoćama u razvoju uključuju one koji imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u interakciji s različitim preprekama mogu spriječiti njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi.

Prema Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (2006), djeca s teškoćama u razvoju vrlo su raznolika populacijska skupina. Oni uključuju djecu koja su rođena s genetskim stanjem koje utječe na njihov fizički, mentalni ili društveni razvoj; oni koji su pretrpjeli ozbiljnu ozljedu, nedostatak prehrane ili infekciju koja je rezultirala dugoročnim funkcionalnim posljedicama; ili oni koji su bili izloženi toksinima iz okoliša koji su rezultirali kašnjenjem u razvoju ili poteškoćama u učenju. Djeca s teškoćama u razvoju također uključuju one koji su razvili anksioznost ili depresiju kao posljedicu stresnih životnih događaja. Gotovo 240 milijuna djece u svijetu danas ima neki oblik invaliditeta. Ova je procjena viša od prethodnih brojki i temelji se na smislenijem i inkluzivnijem razumijevanju invaliditeta, koje razmatra nekoliko domena funkcioniranja, uključujući one povezane s psihosocijalnom dobrobiti. Većina djece s teškoćama u razvoju ima poteškoće u samo jednom funkcionalnom području. Psihosocijalni problemi prevladavaju u svakoj dobi, u nekim slučajevima u kombinaciji s drugim funkcionalnim poteškoćama.

3.1. Definiranje djece s teškoćama u razvoju

Najčešće nalazimo u opisu djece s teškoćama u razvoju podatak da su to djeca s tjelesnim teškoćama (invaliditet, oštećenja vida i sluha, djeca s kroničnim bolestima), djeca s mentalnom retardacijom, djeca s problemima u ponašanju, djeca s teškoćama u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulacija) te djeca s višestrukim teškoćama - javljaju se dvije ili više prethodno navedenih teškoća

Nadalje, poteškoće u razvoju su skupina stanja uzrokovanih oštećenjem u tjelesnom, učenju, jeziku ili ponašanju. Ova stanja počinju tijekom razvojnog razdoblja, mogu utjecati na svakodnevno funkcioniranje i obično traju tijekom cijelog života osobe.

Praćenje razvoja¹ je aktivan, stalan proces promatranja djeteta kako raste i poticanja razgovora između roditelja i pružatelja usluga o djetetovim vještinama i sposobnostima. Razvojno praćenje uključuje promatranje kako dijete raste i ispunjava li dijete tipične razvojne prekretnice ili vještine koje većina djece dostigne do određene dobi, u igri, učenju, govoru, ponašanju i kretanju (Rubin i Crocker, 1989).

Prema zapažanjima nekih pedagoga i psihologa, djeca s teškoćama u razvoju često nisu motivirana za učenje, nemaju toliko volje, svijet koji ih okružuje ne zanima ih dovoljno, pa su zbog toga više pasivna, zaostaju po svojim sposobnostima od vršnjaka te im se često odgađa upis u dječji vrtić ili školu. Tu činjenicu je teško prihvatiti i roditeljima, bitno je da roditelji što je prije moguće potraže stručnu pomoć ukoliko već na predškolskom uzrastu ako kod svog djeteta primijete neke teškoće ili zaostajanje u razvoju. Djeci se može pomoći individualiziranim pristupom te prilagođenim ili posebnim programom odgoja i obrazovanja.

Prilagođeni program primjeren je osnovnim karakteristikama teškoće u djeteta, a u pravilu pretpostavlja smanjivanje intenziteta i obima pri izboru nastavnih sadržaja obogaćenih specifičnim metodama, sredstvima i pomagalima. Naravno, prije određivanja odgovarajućeg programa odgoja i obrazovanja prvo se, uz suglasnost roditelja, moraju ispitati oblik i opseg djetetovih teškoća (psihološka, neurološka i druga specijalistička ispitivanja, već prema potrebi).

Pored prilagođavanja odgojno-obrazovnog programa kod ove djece je važno pružiti podršku emocionalnom razvoju, u razvoju pozitivne slike o sebi i o drugima, u razvijanju motivacije za uspjeh i učenju općenito. Ono što je za kraj bitno naglasiti je to da bi se i roditelji i vrtić i šira zajednica trebali usmjeriti ka prepoznavanju i jačanju individualnih snaga i sposobnosti djece s teškoćama u razvoju i na pronalaženju načina njihovog sudjelovanja u svakodnevnom životu zajednice ili vrtića.

¹ Centers for Disease Control and Prevention
<https://www.cdc.gov/ncbddd/developmentaldisabilities/facts.html>

3.2. Vrste teškoća u razvoju

S obzirom na vrstu teškoće u razvoju djeca se dijele u sljedećih devet skupina (Zrilić, 2011, 21):

- djeca s oštećenjem vida,
- djeca s oštećenjem sluha,
- djeca s poremećajem govora, jezika i glasa,
- djeca sa sniženim intelektualnim sposobnostima,
- djeca s poremećajem iz autističnog spektra,
- djeca s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima,
- djeca s poremećajem ponašanja,
- djeca s poremećajem pažnje uz hiperaktivnost,
- specifične teškoće učenja.

Oštećenje vida može varirati od sljepoće ili vrlo slabovidnosti do nemogućnosti uočavanja određenih boja. Djeca se mogu roditi s oštećenjem vida ili se to može dogoditi kasnije u djetinjstvu. Način na koji se djeca ponašaju ili koriste oči može reći da imaju oštećenje vida te rana intervencija može pomoći djeci s oštećenjem vida da se dobro razvijaju

Nadalje, oštećenje sluha odnosi se na bilo koji stupanj gubitka sluha, od blagog do ozbiljnog, a može se pojaviti kada postoji problem s dijelom uha, uključujući unutarnje, srednje i vanjsko uho, ili živcima potrebnim za sluh.

Poremećaj glasa može se manifestirati u različitim oblicima. Ponekad djeca mogu koristiti strategije suočavanja kako bi prevladala simptome koji se pojavljuju kao rezultat, uzrokujući još veću štetu grkljanu. Poremećaj glasa može djetetu otežati učinkovitu komunikaciju s drugima. Govorni i jezični terapeuti mogu pomoći poboljšati funkcioniranje glasa i spriječiti daljnje oštećenje djetetovog grkljana/glasa pružanjem terapije i savjeta o tome kako pravilno koristiti svoj glas.

Intelektualni invaliditet karakterizira ispodprosječna inteligencija ili mentalna sposobnost i nedostatak vještina potrebnih za svakodnevni život. Osobe s intelektualnim teškoćama mogu

naučiti nove vještine i uče ih, ali ih usvajaju sporije. Postoje različiti stupnjevi intelektualnog invaliditeta, od blagih do teških (Byrd, 2022.).

Kako bi izmjerio djetetovo adaptivno ponašanje, stručnjak će promatrati djetetove vještine i usporediti ih s drugom djecom iste dobi. Stvari koje se mogu promatrati uključuju koliko se dijete može samostalno hraniti ili obući, koliko dobro dijete može komunicirati s drugima i razumjeti ih i kako dijete komunicira s obitelji, prijateljima i drugom djecom iste dobi. Smatra se da intelektualni invaliditet pogađa oko 1% stanovništva. Od oboljelih, 85% ima blage intelektualne teškoće. To znači da samo malo sporije od prosjeka usvajaju nove informacije ili vještine. Uz pravu podršku, većina će moći živjeti samostalno kao odrasli.

Nadalje, poremećaj iz spektra autizma može biti povezan s intelektualnim teškoćama, teškoćama u motoričkoj koordinaciji i pozornosti, te fizičkim zdravstvenim problemima. Možemo reći da su su velika i raznolika skupina poremećaja rane dječje dobi nepoznate etiologije. Unatoč nizu istraživanja, uzroci nisu posve razjašnjeni. Znanstvena istraživanja ukazuju na to da se radi o nasljednom neurorazvojnog poremećaju, kao i o utjecaju faktora okoline.

Djeca s kroničnim zdravstvenim problemima mogu imati određena ograničenja aktivnosti, čestu bol ili nelagodu, abnormalan rast i razvoj te više hospitalizacija, ambulantnih posjeta i medicinskih tretmana. Djeca s teškim invaliditetom ponekad ne mogu sudjelovati u školskim i vrnjačkim aktivnostima. Odgovor djece na kronično zdravstveno stanje uvelike ovisi o njihovoj razvojnoj fazi u kojoj se stanje javlja. Djeca s kroničnim stanjima koja se javljaju u djetinjstvu reagirat će drugačije od djece kod koje se stanje razvije tijekom adolescencije.

Poremećaji ponašanja uključuju obrazac ometajućeg ponašanja kod djece koji traje najmanje 6 mjeseci i uzrokuje probleme u vrtiću ili školi, kod kuće i u društvenim situacijama. Gotovo svi ponekad pokazuju neka od ovih ponašanja, ali poremećaji ponašanja su ozbiljniji.

Nadalje, poremećaj nedostatka pažnje/hiperaktivnosti (ADHD) kronično je stanje koje pogađa milijune djece i često se nastavlja u odrasloj dobi. ADHD uključuje kombinaciju trajnih problema, kao što su poteškoće u održavanju pažnje, hiperaktivnost i impulzivno ponašanje. Djeca s ADHD-om također se mogu boriti s niskim samopoštovanjem, problematičnim odnosima i lošim uspjehom u školi. Simptomi se ponekad smanjuju s godinama. Međutim, neki ljudi nikada u potpunosti ne prerastu simptome ADHD-a. Ali oni mogu naučiti strategije kako bi bili uspješni (Mayo Clinic, 2023).

Dijete koje pokazuje obrazac hiperaktivnih i impulzivnih simptoma često može (Mayo Clinic, 2023):

- vrpolti se ili lupkati rukama ili nogama, ili se migoljiti u sjedalu,
- imaju poteškoća ostati sjediti u učionici ili u drugim situacijama,
- moraju biti u pokretu, u stalnom pokretu,
- trčkarati ili se penjati u situacijama kada to nije prikladno,
- imati problema s igranjem ili tihim obavljanjem aktivnosti,
- pričati previše,
- izlagati odgovore, prekidajući ispitivača,
- imati poteškoća s čekanjem na svoj red,
- prekidati ili se uplitati u tuđe razgovore, igre ili aktivnosti.

Iako liječenje neće izliječiti ADHD, može uvelike pomoći kod simptoma. Liječenje obično uključuje lijekove i intervencije u ponašanju. Rana dijagnoza i liječenje mogu značajno utjecati na ishod. Primarne značajke ADHD-a uključuju nepažnju i hiperaktivno-impulzivno ponašanje (Mayo Clinic, 2023).

Simptomi ADHD-a počinju prije 12. godine, a kod neke su djece vidljivi već u dobi od 3 godine. Simptomi ADHD-a mogu biti blagi, umjereni ili teški i mogu se nastaviti u odrasloj dobi. ADHD se češće javlja kod muškaraca nego kod žena, a ponašanja se mogu razlikovati kod dječaka i djevojčica. Na primjer, dječaci mogu biti hiperaktivniji, a djevojčice mogu biti tihe i nepažljive.

4. UKLJUČIVANJA DJECE S POSEBNIM POTREBAMA I DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U REDOVNE DJEČJE VRTIĆE

Redoviti 10- satni program ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja provodi se za djecu od 1. godine života do polaska u školu. Za djecu s teškoćama u razvoju uključivanje u redovne vrtiće smatra se najprikladnijim oblikom obrazovanja. Za postizanje ovog cilja moraju biti ispunjeni određeni preduvjeti kvalitete obrazovanja, kao što su procesni i strukturalni aspekti kvalitete ranog obrazovanja, ali i stavovi djelatnika o inkluziji djece s teškoćama u razvoju među vršnjake.

Poznavanje glavnih izvora negativnih stavova prema djeci s teškoćama u razvoju, koji su jedan od najvećih izazova u procesu inkluzije, omogućuje razumijevanje prirode stavova, daje smjernice za točnije mjerenje tih stavova i unapređuje proces inkluzije (Tomić, Ivšac Pavliša i Šimleša, 2019, 40).

Nadalje, uključive prakse usko su povezane s pedagoškim pristupom usmjerenim na dijete. Tradicionalno obrazovanje u ranom djetinjstvu i pedagoška provedba bili su usmjereni razvojnim teorijama i fazama. Danas je razumijevanje procesa učenja predškolske djece šire i uzima u obzir društvene i interaktivne aspekte. Djetetovo učenje smatra se aktivnim procesom u kojem se nove vještine i znanja nadograđuju i povezuju s prethodnim učenjima i iskustvima. Učenje se odvija u interakciji s okolinom, a djeca se smatraju aktivnim akterima, a moć i prilike za donošenje odluka vezanih uz učenje više su podijeljene između odraslih i djece.

Prema međunarodnom izvješću Uhambo Fondacije² (2018), u mnogim zemljama, manja je vjerojatnost da će mala djeca s teškoćama u razvoju dobiti skrb, podršku i usluge koje su im potrebne da razviju svoj puni potencijal. Ograničena pokrivenost uslugama rane identifikacije i rane intervencije u djetinjstvu znači da ih se možda tek kasno identificira ili da im se pruži dodatna podrška koja im je potrebna.

Osim toga, djeca s teškoćama u razvoju tradicionalno su isključena iz formalnog obrazovanja, uključujući predškolsko obrazovanje. Svi ovi izazovi utječu ne samo na djetetov razvoj u ranim godinama – već i na njihov razvoj i buduće učenje u odrasloj dobi. Uključivanje u bilo

² Plan International and Uhambo Foundation (2018). "Including children with disabilities in preschool education", dostupno na: https://plan-international.org/uploads/2021/12/including_children_with_disabilities_in_preschool-final-eng-jul18.pdf

koju razinu školovanja temelji se na uvjerenju da sva djeca imaju koristi od zajedničkog učenja.

Kada su djeca uključena u mogućnosti razvoja i učenja od rane dobi, veće su šanse da će kasnije biti uključena u obrazovanje na višim razinama (osnovno i više), kao i u život zajednice i šireg društva.

U nastavku su analizirani čimbenici uključivanja djece s posebnim potrebama i teškoćama - kompetencije odgojitelja, pedagoški-didaktički pristup, razvojne osobitosti djece s posebnim potrebama i teškoćama te modeli djelomične i potpune uključenosti.

4.1. Čimbenici uključivanja djece s posebnim potrebama i teškoćama

Svako dijete ima pravo na uključivanje u jedan od oblika izvan obiteljskog odgoja, tako i djeca s teškoćama u razvoju i posebnim potrebama. Inkluzija te djece u redovne programe sve je češća, zbog promjene društva u duhu demokratičnosti (Glavinić i Požgaj, 2004,42).

Nadalje, korist od inkluzije za djecu sa posebnim potrebama je u mogućnosti promatranja, oponašanja i igre s normalno razvijenom djecom, a uspješna inkluzija u vrtiću je temelj njihove integracije kroz cijeli život. Korist za drugu djecu je u razumijevanju različitosti, te bogatstvu na planu socio – emocionalnog razvoja (Glavinić i Požgaj, 2004, 42).

Inkluzivni odgoj i obrazovanje prihvaća činjenicu da sva djeca imaju različite (posebne) potrebe koje je potrebno uvažavati. Preduvjet su za to zakonske regulative za odgoj i obrazovanje djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama koje se kontinuirano ažuriraju u skladu sa suvremenim znanstvenim spoznajama (Batur i Glavaš, 2021, 293). Inkluzija u odgoju i obrazovanju je proces kojim se nastoji stvoriti okruženje u kojem će djeca s teškoćama u razvoju i djeca bez teškoća zajedno boraviti, zajedno učiti, igrati se, razvijati i družiti.

Ovaj proces uključuje praksu u kojoj će sva djeca u vrtiću učiti prema istom planu i programu, bez obzira na prisutnost teškoća u razvoju te praksu u kojoj se nastoji odgovoriti na sve potrebe djece ne uzimajući u obzir njihove teškoće.

U nastavku su analizirane kompetencije odgojitelja, pedagoški-didaktički pristup te razvojne osobitosti djece s posebnim potrebama i teškoćama.

4.1.1. Kompetencije odgojitelja

Odgojitelj je, prema Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i naobrazbe (2008), stručno osposobljena osoba koja provodi odgojno-obrazovni program rada s djecom predškolske dobi i stručno promišlja o odgojno-obrazovnom procesu u svojoj skupini. Odgojiteljeva je zadaća surađivati s ostalim sudionicima ustanove kako bi se mogle provoditi radnje pravodobnog planiranja, programiranja i vrednovanja odgojno-obrazovnog rada u dogovorenim razdobljima.

Odgojitelj je stručno osposobljena osoba koja neposredno sudjeluje u realizaciji odgojno-obrazovnog procesa. Zajedno s drugim stručnim djelatnicima ustanove, stručno promišlja odgojno-obrazovni proces, tj. planira, programira i vrednuje odgojno-obrazovni rad u dogovorenim razdobljima, prikuplja, izrađuje i održava sredstva za rad s djecom te vodi brigu o estetskom i funkcionalnom uređenju prostora za realizaciju različitih odgojno-obrazovnih aktivnosti, kako se navodi u Priručniku Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (2012,69). Nadalje, odgojitelj prati i stvara uvjete za zadovoljenje svakodnevnih potreba djece te potiče razvoj, odgoj i učenje svakoga djeteta u skladu s njegovim sposobnostima. Također prikuplja i vodi dokumentaciju o djeci i cijelome odgojno-obrazovnom procesu, nastojeći ga sustavno unapređivati. U tom smislu, kontinuirano surađuje s roditeljima, stručnim timom i drugim stručnjacima u ustanovi za rani odgoj i izvan nje. Odgojitelji moraju uspostaviti komunikaciju s pripadnicima stručnog tima koja mora biti pozitivna i ta se komunikacija mora odvijati uz pružanje poštovanja kako bi se ostvarila efektivna i profesionalna suradnja u predškolskoj instituciji. Uspostavljanje kvalitetne komunikacije i suradnje odgojitelja i stručnog tima podrazumijeva postojanje refleksivnog slušanja, aktivnog slušanja, parafraziranja, empatije te otvorenih pitanja.

Refleksivno slušanje se odnosi na razumijevanje informacija dobivenih od strane sugovornika, na taj način primatelj informacija utvrđuje točnost dobivenih informacija te ima uvid u emocionalno stanje sugovornika. Aktivno slušanje pak podrazumijeva dobivanje informacija od sugovornika verbalnim i neverbalnim putem.

Osim toga aktivno slušanje karakterizira postavljanje dodatnih pitanja s ciljem boljeg razumijevanja teme komunikacije bez da se pritom prekida sugovornika te mu se nameću

vlastite ideje, stavovi i mišljenja. Veoma je važno i parafraziranje, koje se odnosi na iznošenje dobivenih informacija vlastitim riječima pod uvjetom da poruka bude prenesena jasno i precizno, bez izmjene njezina značenja uz određenu dozu empatije. Empatija podrazumijeva uvažavanje, poštivanje i razumijevanje tuđih osjećaja i emotivnog stanja. Kvaliteti procesa doprinose i otvorena pitanja koja se postavljaju s ciljem boljeg razumijevanja dobivenih informacija te dobivanju detalja vezanih za temu komunikacije (Slunjski, 2012, 32).

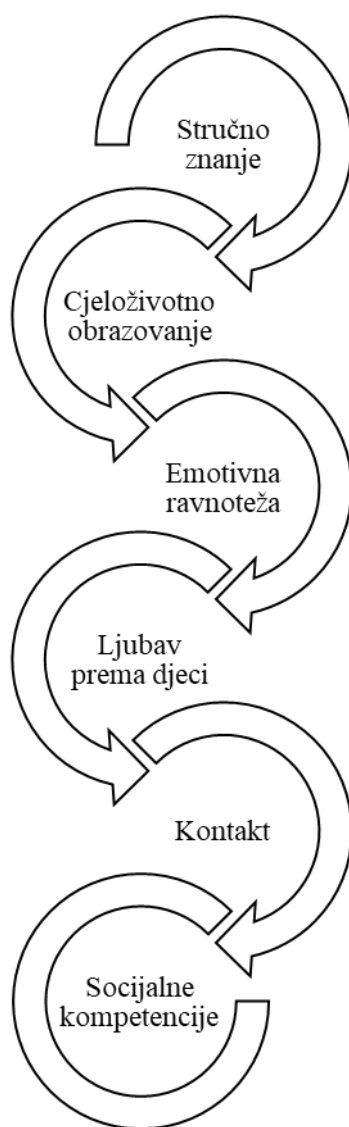
Povećanje razumijevanja raznolikosti procesa učenja i razvoja predškolske djece rezultiralo je postojanjem velikog broja profesionalaca koji su usmjereni na zadovoljavanje potreba djece ranog rasta i razvoja. Uspješno partnerstvo odgojitelja i stručnog tima doprinosi razvijanju vještina te oblikovanju holističkog pristupa u procesu podupiranja rasta i razvoja predškolske djece i procesa učenja (Slunjski, 2012, 33).

Nadalje, za uključivanje djece s teškoćama u predškolske ustanove i odgojno-obrazovne skupine potrebna su znanja i vještine iz najmanje dva područja - ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te edukacijsko-rehabilitacijskih znanstvenih grana. U inkluzivnim odgojno-obrazovnim skupinama predškolskih ustanova s djecom s teškoćama u razvoju trebali bi raditi odgojitelji uz stručnu pomoć edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka, najčešće kroz individualni rad (Skočić Mihić, 2011). Od programa predškolskih ustanova očekuje se da budu primjereni širokom razmjeru dječjih mogućnosti, sposobnosti, talenata, ponašanja i interesa. Radi toga odgojitelji su prisiljeni suočiti se s izazovima kreiranja i provedbe programa koji odgovaraju tim različitim potrebama vrlo različite djece. Ovi izazovi podrazumijevaju visoku kvalifikaciju odgojitelja, primjereno okruženje za učenje od najranije dobi, kurikulum koji uključuje i didaktičke aktivnosti te kontinuiranu procjenu i unapređivanje razvojnih aktivnosti. U sustavu unapređivanja kvalitete programa predškolskog odgoja i obrazovanja neke predškolske ustanove nalazi se i omogućavanje inkluzivnog procesa uključujući osiguravanje mogućnosti za napredak u prirodnoj okolini.

Podrazumijeva se da inkluzija nije strani pojam već da odgojitelji prakticiraju načelo ravnopravnosti sve djece u odgojno-obrazovnoj skupini. Pri tome se djeca ne procjenjuju na temelju njihovih teškoća već se te teškoće smatraju kao jedna od važnijih karakteristika samog djeteta (Bouillet, 2010). Dakle, inkluzivna praksa u predškolskim ustanovama podrazumijeva kvalitetan program ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, podršku zajednice, koordiniranu suradnju različitih podržavajućih usluga kao i pozitivan stav odgojitelja prema inkluzivnoj praksi.

4.1.2. Pedagoški-didaktički pristup

Odgojitelji su vrlo značajan faktor u odgoju i obrazovanju djece s posebnim potrebama. Oni promatraju, evidentiraju zapažanja i u suradnji sa specijaliziranim stručnjacima planiraju rad s djecom.

Grafikon 3. Uvjeti za kompetentnog odgojitelja (prema Zrilić, 2011, 11)

Kao što je vidljivo na grafikonu 3. uvjeti za kompetentnog odgojitelja odnose se na sljedeće (Zrilić, 2011,11):

- osnovno stručno znanje o kategoriji posebne potrebe (etiologija, brojne mogućnosti realizacije odgojno - obrazovnog rada, specifičnosti metodičkog pristupa, korištenje novih metoda i sredstava i sl.),
- spremnost i želju za cjeloživotno obrazovanje,
- emotivnu uravnoteženost,
- sposobnost za uspješno uspostavljanje emotivnog kontakta s djecom ljubav prema djeci kojoj se posvećuje,
- održavati kontakt s roditeljima djeteta i socijalnom sredinom u kojoj ono živi,
- razvijene socijalne kompetencije za rad u timu (suradnja sa stručnim suradnicima i stručnjacima različitih profila).

Slijedom navedenog najvažnije je da u inkluzivnom vrtiću odgajatelj dijete s poteškoćama ne doživljava i procjenjuje na temelju njegovih teškoća, nego da ga gleda kao dijete puno potencijala, sposobnosti i interesa kojemu je određena poteškoća samo jedna od karakteristika.

Sukladno tome zadaci odgojitelja u radu s djecom s posebnim potrebama odnose se na sljedeće (Zrilić, 2011,11):

- uočavanje i prepoznavanje poteškoće,
- temeljito proučavanje dokumentacije djeteta,
- pravilan pristup djetetu,
- priprema druge djece u skupini i poduka djece kako mogu pomoći,
- permanentno obrazovanje (kroz literaturu, seminare, predavanja, radionice),
- suradnja sa stručnjacima,
- suradnja sa roditeljima (posebno raditi s roditeljima druge djece).

Osnovna odrednica inkluzivnog odgojitelja je prilagodba okruženja i aktivnosti učenja kako bi djeca različitih sposobnosti, odgojno-obrazovnih potreba i socijalnog podrijetla mogla sudjelovati u većini aktivnosti, pri čemu pomaže djeci u razumijevanju, prihvaćanju i uvažavanju različitosti kroz planiranje i programiranje nastavnog rada u školi, ali i ukazivanjem djeci na izazove različitosti koje postoje izvan školske institucije.

4.1.3. Razvojne osobitosti djece s posebnim potrebama i teškoćama

Djeca svih dobi se međusobno razlikuju i po tjelesnim i po intelektualnim sposobnostima, vještinama, znanju, ponašanju i ličnosti, te po tome što vole ili ne vole. Razlike proizlaze iz različitih iskustava djece, kulturalnog okruženja obitelji, nasljednih osobina, prehrane, temperamenta i sposobnosti za učenje, a ovise i o vrsti tjelesnog (motorika, vid, sluh) oštećenja ili intelektualnog oštećenja. Stupanj razvoja djeteta je ovisan, dakako, o težini invaliditeta i teškoća u učenju te o uvjetima koji proizlaze iz životne sredine djeteta odnosno je li mu pristupačan vrtić, ima li iskustvo igre s vršnjacima, komunikacije s odraslima (Igrić, 2004, 10).

Djeca s teškoćama razvoja imaju izraženije razvojne teškoće u odnosu na svoje vršnjake i stoga trebaju poseban vid pedagoške pomoći. Djeca s teškoćama u razvoju ulaze u krug djece s posebnim potrebama i ona zahtijevaju specifičan tretman i potpuni angažman odgojitelja. Termin "posebna potreba" se veže uz potrebe koje djeca s teškoćama u razvoju imaju u kvaliteti funkcioniranja u svakodnevnim situacijama. To se prvenstveno odnosi na zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, ali i na odgoj, obrazovanje, zdravstvenu skrb, te na uključivanje osobe u širu društvenu zajednicu odnosno proces socijalizacije (Radetić-Paić, 2013). Prilagodbe u odgojno-obrazovnom procesu trebaju biti u skladu s osobnim obilježjima svakog djeteta vezanim za teškoće u razvoju zbog kojih je prilagodba potrebna, a da bi bila potpuna, potrebno je prije svega pripremiti sve sudionike u okruženju na dolazak djeteta s teškoćom i objasniti im potrebu kako prihvaćanja tako i prilagodbe, odnosno što optimalnije inkluzije djeteta.

Neovisno o tome o kojoj se teškoći u razvoju radi, prije samog uključivanja djeteta s teškoćom u razvoju u određenu skupinu, potrebno je vršnjake, stručnjake, roditelje i ostale osobe koje će u odgojno-obrazovnoj ustanovi dolaziti u kontakt s djetetom dobro pripremiti za prihvrat djeteta. Pri tome treba voditi računa o činjenici da su djeca sa smetnjama u razvoju u integriranom programu češće odbačena, tj., neprihvaćena od svojih vršnjaka bez smetnji u razvoju, jer su istraživanja pokazala da učenici bez teškoća u razvoju iskazuju negativne stavove prema učenicima s teškoćama u razvoju, posebice kada je riječ o pojedinim emocionalnim reakcijama.

Nadalje, kako bi se dijete razvijalo u zdravom okruženju, potrebna je kvalitetna suradnja njegove okoline, roditelja, odgajatelja i stručnih suradnika koji vjeruju da je svako društvo jako, sigurno i vrijedno onoliko koliko je jak, siguran i vrijedan njegov najmanji član, tj. dijete.

4.2. Modeli djelomične i potpune uključenosti

Pojam inkluzije izuzetno je važan, ne samo za odgojno-obrazovni koncept, već za širi socijalni kontekst u današnjem sve modernijem društvu. Uključivanje, odnosno inkluzija, smatra se konceptijskim zahtjevom pod nazivom „odgoj i obrazovanje za sve“ (Karamatić Brčić, 2011, 40).

Inkluzijom u širem smislu se smatraju odnosi na relaciji pojedinac – društvo i obratno te se takva vrsta inkluzije može nazvati socijalna inkluzija. Postoje tri međuovisne dimenzije socijalne inkluzije (Bouillet, 2010):

- prostorna (nestajanje socijalne i ekonomske udaljenosti),
- odnosna (osjećaj pripadanja i prihvaćanja, uključuje recipročnost i pozitivne interakcije, željeti biti cijenjen, imati korisne društvene uloge, sudjelovati),
- funkcionalna (povećanje mogućnosti, sposobnosti, kompetencija), pri čemu se svaka od navedenih dimenzija socijalne inkluzije u kontekstu odgojno-obrazovnog procesa može smatrati inkluzijom u užem smislu (obrazovnom inkluzijom).

Potrebno je razlikovati pojam integracija i inkluzija. Pod pojmom integracija podrazumijeva se smještaj djece u redovita odjeljenja s obzirom na razinu funkcioniranja. S druge strane, inkluzivni pristup podrazumijeva spremnost okoline na prilagođenost prema potrebama svih članova društva pri čemu inkluzivni pristup u edukaciji svakom djetetu daje osjećaj pripadnosti i partnerstva, a članovi zajednice pomažu međusobno i prihvaćaju činjenicu kako pojedina djeca imaju drugačije potrebe, nego ostala djeca, koje je potrebno zadovoljiti.

S obzirom na prethodno navedene stavke o potpunoj i djelomičnoj integraciji, može se zaključiti kako svako dijete može zadovoljiti svoje potrebe i razvijati svoje mogućnosti u skladu s vlastitim sposobnostima, ali i okruženju koje mu pruža isto. Uvažavajući stupanj teškoće s kojim se dijete susreće, moguće je osigurati odgovarajuće uvjete za rast i razvoj

odnosno napredak kako za uključenost unutar sustava odgoja i obrazovanja, tako i za uključenost u životnu zajednicu (Karamatić Brčić, 2011,40).

5. VAŽNOST UKLJUČIVANJA DJECE S POSEBNIM POTREBAMA I DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U REDOVNE DJEČJE VRTIĆE

Prema podacima međunarodnog Ureda za reviziju obrazovanja - ERO³ (2012,5), inkluzija počinje prepoznavanjem da sva djeca i njihove obitelji imaju pravo na pristup visokokvalitetnom obrazovanju u ranom djetinjstvu. Na ovo pravo invaliditet ne utječe. Uključive prakse namijenjene su prepoznavanju i uklanjanju prepreka potpunom prihvaćanju, sudjelovanju i učenju za svu djecu. Inkluzija prepoznaje da su mnogi izazovi povezani s invaliditetom ugrađeni u socio-kulturne stavove i prakse. Uključive prakse imaju za cilj promijeniti politiku, organizaciju, strukturu i pedagogiju kako bi djeca s posebnim potrebama mogla zauzeti svoje pravo mjesto kao punopravni i cijenjeni članovi svojih obrazovnih zajednica. Inkluzija ne podrazumijeva pristup koji odgovara svima, već nastoji prepoznati različitost i odgovoriti na nju, bez izolacije djece s posebnim potrebama i njihovog uklanjanja iz svakodnevnih aktivnosti u službi. Inkluzivne prakse omogućuju edukatorima da podrže individualne potrebe unutar redovnog konteksta.

Različite države nastoje osigurati odgojiteljima i svima uključenim u rad s djecom s teškoćama potrebnu obuku i literaturu za samostalnu nadogradnju znanja, pa tako australski Vodić za samostalno učenje i uključivanje djece s dodatnim potrebama iz 2009. godine⁴ ističe da je povijest uključivanja djece relativno kratka. Promjena pogleda na djecu, dječja prava, obrazovanje i skrb, doprinijela je promjeni stavova i prakse po ovom pitanju. Dok su dobrobiti inkluzije sve više priznate, postoji niz prepreka inkluziji koje je potrebno razmotriti. Biti svjestan takvih prepreka važan je korak u postavljanju jasnih o ciljevima za budućnost i o tome što se može učiniti da se pokrene rješavanje najhitnijih problema ili izazova koji se odnose na uključivu praksu. A takve prepreke uključuju:

- diskriminatorne stavove i ponašanja odgajatelja, djece, obitelji i zajednice općenito,
- neadekvatan ili nedostatan pristup informacijama i resursima,

³ Education Review Office (2012.): „Inclusion of Children with Special Needs in Early Childhood Services“, dostupno na: <https://ero.govt.nz/sites/default/files/2021-05/Inclusion-of-Children-with-Special-Needs-in-Early-Childhood-Services.pdf>

⁴ Self-Guided Learning Package - Inclusion of Children with Additional Needs/ Community Child Care Victoria (2009) <https://www.acecqa.gov.au/sites/default/files/2021-01/InclusionOfChildrenWithAdditionalNeeds.PDF>

- minimalni zahtjevi za licenciranje: ovo može staviti pritisak na službe za djecu da imaju kapacitet odgovoriti na raznolik raspon potreba i kapaciteta s minimalnim resursima,
- nedostatak dostupnih mjesta u službama za skrb o djeci značajna je prepreka za obitelji koje traže mjesto za svoje dijete,
- nedovoljna podrška edukatorima, npr. nedovoljno vremena za planiranje,
- ograničeno prethodno iskustvo i obuka mogu uzrokovati nedostatak povjerenja odgajatelja u njihovu sposobnost uključivanja djeteta s dodatnim potrebama,
- ograničen pristup resursima i opremi potrebnoj za dijete s dodatnim potrebama može ograničiti sposobnost službe da uspješno uključi dijete,
- ograničena dostupnost i pristup državnom financiranju za dobivanje potpore kada im se ne može pristupiti drugim sredstvima.

U nastavku je analizirana priprema djece na dolazak djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u skupinu te prednosti uključivanja djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u redovne skupine.

5.1. Priprema djece na dolazak djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u skupinu

Uključivanje djece s teškoćama u razvoju rezultira većom empatijom i prihvaćanjem razlika među svom djecom te boljim akademskim, društvenim i bihevioralnim ishodima za djecu s teškoćama u razvoju.

Nadalje, unatoč svojim prednostima, inkluzija još uvijek predstavlja mnoge izazove za odgojitelje. Djeca s teškoćama u razvoju mogu pokazivati različita ponašanja koja se razlikuju od ponašanja njihovih vršnjaka, uključujući izbjegavanje kontakta očima i fizičkog kontakta, preferiranje same igre, neprikladne izraze lica, kašnjenje u komunikaciji ili nemogućnost verbalne komunikacije, agresivne tendencije, nedostatak pažnje ili usredotočenost, ograničena pokretljivost i nemogućnost obavljanja zadataka samopomoći kao što je odijevanje ili korištenje toaleta (Lohmann, 2017).

Potrebno je dizajnirati prostor, rutine i aktivnosti tako da budu prilagodljivi i da ih djeca mogu koristiti na različite načine. Ovaj proaktivni pristup podržava dječje snage i može se

modificirati kako bi zadovoljio dječje potrebe. Planirati aktivnosti koje zahtijevaju sudjelovanje više od jednog djeteta da bi se izvršio zadatak. Umjesto da odrasli uvijek rade s djetetom s teškoćama u razvoju potrebno je spojiti dijete s prijateljem vršnjakom. Potrebno je pronaći načine za apsorpiranje pozadinske buke kako bi se izbjeglo ometanje djece.

Iako postoje mnoge strategije za podršku djeci s teškoćama u razvoju, najpoznatije su sljedeće (Brillante,2007)⁵:

- okruženje - postaviti namještaj tako da se sva djeca, uključujući djecu s oštećenjima vida ili fizičkim nedostacima, mogu sama kretati i manevrirati po učionici i centrima za učenje,
- rutine - najbolje rutine imaju predvidljiv početak, sredinu i kraj, koristite vizualne potpore, poput slika ili rekvizita, kako bi se naučilo djecu rutinama,
- vršnjaci - vršnjaci koji nemaju teškoće u razvoju mogu oblikovati pozitivne pro socijalne i komunikacijske vještine i demonstrirati svakodnevne rutine koje mala djeca s teškoćama u razvoju mogu oponašati,
- buka - upravljanje bukom igra važnu ulogu u učenju i ponašanju,
- materijali - promjena materijala može imati veliki utjecaj na neovisnost, bojicama i flomasterima može se dodati držače za olovke kako bi ih djeca s motoričkim poteškoćama lakše držala, lijepljenje malih gumba na dijelove slagalice olakšava njihovo uzimanje.

Svako dijete je jedinstveno i svako dijete može učiti. Potrebno je gledati dalje od djetetove smetnje i upoznati ga kao osobu. Treba promatrati djecu kako bi se otkrilo što zanima svakog od njih i dobili ideje o tome što bi ih moglo motivirati. Razgovor i igra s djecom pruža važne prilike za izgradnju odnosa punog povjerenja. Treba postaviti ciljeve učenja, odabrati strategije i procijeniti napredak djece. I baš kao i za svu djecu, imati visoka ali realna očekivanja od djece s teškoćama u razvoju ili posebnim potrebama.

5.2. Prednosti uključivanja djeteta s posebnim potrebama i teškoćama u redovne skupine

Kada dijete s posebnim potrebama i teškoćama u razvoju radi zajedno sa svojim vršnjacima na projektima, ono uči vještine socijalizacije. Sposobnosti socijalne komunikacije razvijat će

⁵ NAEYC /<https://www.naeyc.org/resources/pubs/tyc/sep2017/every-child-belongs>

kroz razgovor s vršnjacima. Također jača kritičko razmišljanje i vještine rješavanja problema te uči kako biti odgovoran i izvršavati zadatke na vrijeme. Sve te vještine jačaju što se češće radi u grupi, a svaka od ovih vještina bit će važna unutar i izvan škole.

Nadalje, u malim grupama djeca s posebnim potrebama imaju priliku doprinijeti grupnom radu i dati svoj doprinos projektima. Na ovaj način djetetovo samopoštovanje raste treba ga pustiti da podijeli svoje ideje sa svojom grupom vršnjaka što će odlično podići samopouzdanje.

Posebni obrazovni programi ponekad će se pokušati integrirati u redovni obrazovni program. To znači da će posebne obrazovne skupine ponekad raditi sa svojim uobičajenim vršnjacima. Kroz ovu interakciju, učenici u specijalnom obrazovanju doživljavaju i razumiju različitost i kako ona funkcionira dok također uče metode uključivanja. To se čak može učiniti u specijalnom obrazovanju bez redovitih vršnjaka - različitost se može naučiti čak i unutar školskog okruženja samo za osobe s posebnim potrebama (Bertke, 2020).

Zaključno, svako dijete ima pravo na iste šanse kao i ostali bez obzira na izazove. Iako postoje i prednosti i nedostaci učenika s posebnim potrebama, treba im se posvetiti jer je to ključno za djecu s poteškoćama jer im omogućuje dobivanje kvalitetnog pristupa prilagođenog njihovim specifičnim zahtjevima.

6. ZAKLJUČAK

Dijete s posebnim potrebama je mlada osoba za koju je utvrđeno da zahtijeva posebnu pozornost i specifične potrebe koje druga djeca ne zahtijevaju. Djeca s posebnim potrebama su djeca s oštećenjem vida, oštećenjem sluha, poremećajem jezično-govorne komunikacije, specifičnim teškoćama u učenju, tjelesnim invaliditetom i kroničnim bolestima, sniženim intelektualnim sposobnostima, poremećajima u ponašanju uvjetovanim organskim faktorima ili progradirajućim psihopatološkim stanjem, poremećajem iz autističnog spektra te darovita djeca. Vrste posebnih potreba djece mogu se podijeliti na tri glavne skupine - potencijalne, prolazne te trajne potrebe.

Potencijalne posebne potrebe imaju djeca koja su bila izložena određenim prenatalnim rizicima (npr. problematična trudnoća, komplikacije pri porodu, prerano rođeno dijete) ili rizičnim okolinskim uvjetima u prošlosti ili sadašnjosti, npr. loši obiteljski odnosi, bolest, zanemarivanje od strane roditelja, zlostavljanje. Prolazne posebne potrebe imaju djeca kod koje dolazi do razlika u određenim razvojnim fazama između djetetovih potreba i mogućnosti. Može se reći i da trajne posebne potrebe se javljaju kod djece na čije se potencijalne ili prolazne potrebe nije na vrijeme reagiralo i poduzelo određene intervencije, kod djece koja su bez odgovarajuće roditeljske skrbi odgajana u drugim ustanovama i kod djece s poteškoćama u razvoju.

Djeca s teškoćama u razvoju vrlo su raznolika populacijska skupina, koja uključuje djecu s tjelesnim teškoćama (invaliditet, oštećenja vida i sluha, djeca s kroničnim bolestima), djecu s mentalnom retardacijom, djecu s problemima u ponašanju, djecu s teškoćama u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulacija) te djecu s višestrukim teškoćama kod kojih se javljaju dvije ili više prethodno navedenih teškoća

Svako dijete ima pravo na uključivanje u jedan od oblika izvan obiteljskog odgoja, tako i djeca s teškoćama u razvoju i posebnim potrebama. Inkluzija te djece u redovne programe sve je češća. Nadalje, korist od inkluzije za djecu sa posebnim potrebama je u mogućnosti promatranja, oponašanja i igre s djecom urednog razvoja, a uspješna inkluzija u vrtiću je temelj njihove integracije kroz cijeli život. Korist za drugu djecu je u razumijevanju različitosti, te bogatstvu socio – emocionalnog razvoja. Odgojitelj prati i stvara uvjete za zadovoljenje svakodnevnih potreba djece te potiče razvoj, odgoj i učenje svakoga djeteta u skladu s njegovim sposobnostima.

Nadalje, za uključivanje djece s teškoćama u predškolske ustanove i odgojno-obrazovne skupine potrebna su znanja i vještine iz najmanje dva područja - ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te edukacijsko-rehabilitacijskih znanstvenih grana. Odgojitelji su vrlo značajan faktor u odgoju i obrazovanju djece s posebnim potrebama. Oni promatraju, evidentiraju zapažanja i u suradnji sa specijaliziranim stručnjacima planiraju rad s djecom. Pojam inkluzije izuzetno je važan, ne samo za odgojno-obrazovni koncept, već za širi socijalni kontekst u današnjem sve modernijem društvu. Inkluzijom u širem smislu se smatraju odnosi na relaciji pojedinac – društvo i obratno te se takva vrsta inkluzije može nazvati socijalna inkluzija.

Uključivanje djece s teškoćama u razvoju rezultira većom empatijom i prihvaćanjem razlika među svom djecom te boljim ukupnim razvojnim ishodima za djecu s teškoćama. Kada dijete s posebnim potrebama i/ili teškoćama u razvoju sudjeluje i radi zajedno sa svojim vršnjacima, ono uči vještine socijalizacije. Sposobnosti socijalne komunikacije razvijat će kroz interakciju s vršnjacima. Također jača kritičko razmišljanje i vještine rješavanja problema te uči kako biti odgovoran i izvršavati zadatke na vrijeme. Sve te vještine jačaju što se češće radi u grupi, a svaka od ovih vještina bit će važna unutar i izvan škole. Svako dijete ima pravo na iste šanse kao i ostali bez obzira na izazove, treba im se posvetiti jer je to ključno za svu djecu bez obzira na potrebe i/ili teškoće, jer im omogućuje dobivanje kvalitetnog odgoja i obrazovanja, prilagođenog njihovim specifičnim zahtjevima.

Kako bi inkluzivni odgoj i obrazovanje imao pozitivne učinke na djecu s teškoćama, ali i na njihove vršnjake urednog razvoja, potrebno je osigurati didaktičko-metodičke promjene i prilagodbe, ali i sudjelovanje svih dionika, kako odgojitelja tako i roditelja i stručnih službi u dječjim vrtićima, kako bi se potaknuo razvoj prema njihovim sposobnostima i mogućnostima svakog djeteta. (Drandić i Lazarić, 2018).

POPIS LITERATURE

1. Batur, I. i Glavaš, A. (2021.). Djeca s posebnim potrebama u vertikali hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava: komparativna analiza zakonske regulative. *Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 70 (2),293-230.
2. Bertke, C. (2020). *The Benefit To Working in Groups in a Special Needs Schooling Environment*.
Dostupno na <https://www.rcnd.org/post/the-benefit-to-working-in-groups-in-a-special-needs-schooling-environment> (pristupljeno 03.04.2023.)
3. Borić, S. i Tomić, R. (2012). Stavovi nastavnika osnovnih škola o inkluziji. *Metodički obzori*, 7(3), 75-86.
4. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Brillante, P. (2007). *The Essentials: Supporting Young Children with Disabilities in the Classroom*. NAEIC.
6. Byrd, F. (2022). *Intellectual Disability*. Dostupno na <https://www.webmd.com/parenting/baby/child-intellectual-disability> (pristupljeno 03.02.2023.)
7. Drandić, D. i Lazarić, L. (2018). *Pomoćnik u nastavi u inkluzivnom obrazovanju*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
8. Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (NN,63/2008). Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html (pristupljeno 20.01.2023.)
9. Glavinić, D. i Požgaj, B. (2004). Svi smo mi različiti, ali jednako vrijedni. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 10(35-36),42-46.
10. Granić, M. (2022). *Razlika između djece s posebnim potrebama i djece s teškoćama u razvoju*. Dostupno na <https://krenizdravo.dnevnik.hr/zdravlje/psihologija/razlika-između-djece-s-posebnim-potrebama-i-djece-s-teskocama-u-razvoju> (pristupljeno 16.01.2023.)
11. Igrić, Lj. (2004). *Moje dijete u školi - priručnik za roditelje djece s posebnim edukacijskim potrebama*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama IDEM

12. Kagan, J. (2021). *What Is a Special Needs Child? Definition and Financial Resources*. Dostupno na <https://www.investopedia.com/terms/s/specialneedschild.asp> (pristupljeno 15.01.2023.)
13. Karamatić Brčić, M. (2011). Svrha i cilj inkluzivnog obrazovanja. *Acta Iadertina*, 8(1), 39-47.
14. Konvencija o pravima djeteta (1989). Dostupno na https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf (pristupljeno 20.01.2023.)
15. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (2006). Dostupno na http://posi.hr/wp-content/uploads/2018/02/Zakon_o_Konvenciji_o_pravima_OSI.pdf (pristupljeno 20.01.2023.)
16. Kostelnik, M. J. (2004). *Djeca s posebnim potrebama: priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje*. Zagreb: EDUCA
17. Lohmann, M. (2017). *Preparing Young Children for the Inclusion of Children with Disabilities into the Classroom*. Dostupno na <https://www.naeyc.org/resources/blog/preparing-young-children-inclusion> (pristupljeno 10.04.2023.)
18. Mayo Clinic: *Attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) in children*. Dostupno na <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/adhd/symptoms-causes/syc-20350889> (pristupljeno 20.01.2023.)
19. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (2012). *Priručnik za samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Dostupno na https://www.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2021/07/prirucnik_predskolski_odgoj.pdf (pristupljeno 20.01.2023.)
20. Radetić-Paić, M. (2013). *Prilagodbe u radu s djecom s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnim ustanovama*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
21. Rubin, L.I. i Crocker, A.C. (1989). *Developmental Disabilities: Delivery of Medical Care for Children and Adults*. Philadelphia: Pa, Lea & Febiger
22. Skočić Mihić, S. (2011). *Spremnost odgajatelja i faktori podrške za uspješno uključivanje djece teškoćama u rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
23. Slunjski, E. (2012). *Tragovima dječjih stopa*. Zagreb: Profil

24. Stuart, A. (2022). *Developmental Delays in Young Children*. Dostupno na <https://www.webmd.com/parenting/baby/recognizing-developmental-delays-birth-age-2> (pristupljeno 18.01.2023.)
25. Tomić, A., Ivšac Pavliša, J. i Šimleša, S. (2019). Inclusion of children with disabilities in preschool institutions from the perspective of kindergarten teachers. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 55(2),40-52.
26. Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 57/2022). Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_05_57_805.html (pristupljeno 20.01.2023.)
27. Zrilić, S. (2011). *Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole*. Zadar: Sveučilište u Zadru

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Djeca s posebnim potrebama (prema Kostelnik, 2004,22)	4
Grafikon 2. Vrste posebnih potreba djece (prema Granić, 2022).	6
Grafikon 3. Uvjeti za kompetentnog odgojitelja (prema Zrilić, 2011, 11)	19